

Тисяча журавлів (детальний переказ)

Ясунарі Кавабата

Тисяча журавлів

"Навіть опинившись на території храму Енгакудзі в Камакура, Кікудзі все ще вагався: йти чи не йти на чайну церемонію? Все одно він запізнився". Молодий чоловік на ім'я Кікудзі прямує до храму, куди його щороку запрошувала на чайну церемонію Тікако Курімо— то, колишня коханка його покійного батька. Після смерті батька він ще жодного разу не скористався запрошенням, але наразі вона написала, що хоче познайомити його з однією дівчиною, своєю ученицею. Кікудзі мимоволі пригадав, як колись, ще коли йому було років вісім-дев'ять, він пішов до Тікако разом із батьком і випадково побачив на лівій груді цієї жінки потворну фіолетову пляму — родиму пляму, порослу волоссям. А за десять днів по тому хлопець почув, як його мати розповідала батькові, наче про якусь таємницю, про ту родиму пляму, й жаліла, що бідна Тікако не вийшла заміж саме через цю потворну пляму. Кікудзі обурювався подумки, що батько вдає, що не знав цього. Найбільше він боявся, що в нього можуть народитися брати, які ссатимуть оті потворні груди. У цьому, на його думку, було щось нечисте. На щастя, цього так і не сталося. Але Кікудзі чомусь думав, що та пляма має відіграти якусь роль у його житті. Кікудзі розмірковував про те, як Тікако з гідністю вестиме чайну церемонію, що потребує чистої душі й вивищених думок, а в самої пляма на грудях. Та чи тільки на грудях? Саме тоді його й обігнали дівчата. Одна з них "несла в руці рожеве крепдешинове фурусікі (рід хустини, у яку зв'язували, як у вузлик, особисті речі) з вибитими на ньому білими журавлями". Вона була вродлива. Це й була Юкіко, учениця Тікако, з якою та хотіла його познайомити. Коли Кікудзі увійшов до приміщення храму, його радо зустріли й надали місце поряд з токонома (заглибина в стіні, де вішають какемоно — японську картину або каліграфічний напис на довгастій смужці, шовку чи паперу) — урочисте, почесне місце. Але насолодитися чайною церемонією йому так і не довелося, бо одразу Тікако почала питати, як йому Юкіко, говорила спочатку про її батька з багатого купецького дому Інамура, а потім із прикрістю сповістила, що тут присутня й "Оота-сан з дочкою Фуміко". Що ж спричинило ту прикрість — те, що Оота прийшла без запрошення? Але на чайну церемонію у храмі міг прийти будь-хто. Може, боялася, що та якось завадить її планам? Ні, Оота про це нічого не знала. Давня ворожнеча пояснювалась ревностями, що їх викликала пані Оота. У ті часи, коли Кікудзі був дитиною, він бачив, як Тікако, що втрачала жіночність і ставала дедалі більше схожою на чоловіка, поступово піддобрилася до його матері й стала ніби своєю. Отож, коли вона дізналася про зв'язок батька Кікудзі з пані Оота, яка нещодавно стала вдовою, то не тільки про все розповіла його дружині, так ще й вистежувала колишнього свого коханця й влаштовувала йому сцени, погрожуючи Оота, не соромлячись вплутувати навіть дітей. Вона вважала за можливе грати на почуттях дочки пані Ооти та й самого Кікудзі. При цьому себе вона вважала борцем за справедливість і взірцем

моралі. Тепер через багато років у чайному павільйоні, побачивши Кікудзі, Оота дуже зраділа. І молодий чоловік здивовано помітив, що краса її не змарніла, вона була гарна, жіночна, як і її дочка Фуміко. А тим часом Тікако вела свою гру. Вона запропонувала Юкіко подати чаю для Кікудзі й подала спеціальну чоловічу чашку "орібе", якою колись користувався його батько. Раніше вона належала покійному чоловікові пані Ооти, а потім жінка подарувала ту чашку "Мітані-сану", батькові Кікудзі. І тепер ця така пам'ятна чашка якось опинилася у Тікако. І вона скористалася цим, намагаючись зробити боляче Ооті. "Кікудзі вразила бездушність Тікако". На тлі цих пристрастей і ганебної поведінки літніх жінок юна дівчина Юкіко, що спокійно виконувала рухи чайної церемонії, видалася напрочуд гарною. Адже вона й не здогадувалася, що Тікако влаштувала оглядини. "Робила все щиро, без жодної манірності. Від її стрункої постаті віяло благородством... Кікудзі здавалося, ніби навколо дівчини от-от закружляють невеличкі білі журавлики".

Кікудзі пішов, але Юкіко — дочка Інамури не йшла йому з думок, так що навіть зустріч з двома батьковими коханками не справила гнітючого враження. Проте коли він, відкараскавшись від Тікако, пішов з храму, біля воріт на нього чекала Оота. Вони розговорилися. І Оота розповіла, як її дочка Фуміко свого часу піклувалася про його батька, особливо під час війни, дістаючи для нього курятину, рибу й рис. Кікудзі зрозумів: саме Фуміко була для них благодійницею, бо ті продукти, що їх інколи приносив батько, здобувала вона. Розповідаючи про поведінку Фуміко, пані Оота насправді говорила про власну любов. Здається, вона не зовсім розуміла мотиви поведінки дочки. Та й себе, адже їй здавалося, ніби вона говорить не з Кікудзі, а з його батьком. Відтак вони пішли дорогою разом. Потім вони якось опинилися у готелі. Хоч вона була старша від нього років на двадцять, "та йому здавалося, що він тримає в обіймах набагато молодшу за себе дівчину". "Він уперше зрозумів, на що здатна закохана жінка, а також, на що здатен він сам. Кікудзі вразило власне пробудження. Він ніколи й не уявляв, що жінка може бути такою піддатливою, покірною і водночас такою спокусливою". Він не розумів самого себе, і це його дратувало, змушувало дошкуляти їй недоречними словами. Чомусь він розповів їй про родиму пляму Тікако. А потім про оглядини Юкіко, дочки Інамури. Оота розплакалася: "Як же так... і після оглядин... ми... — З очей пані Оота закапали на подушку сльози. Її плечі затремтіли. — Як гидко! Як гидко! Чому ж ви не сказали раніше?" — дорікала вона, бо вважала себе грішницею. Але Кікудзі не каювся, бо тоді мав би відчуття до себе огиду як не через оглядини, то через те, що жінка була колись батьковою коханкою. Він зрозумів, що батько був із нею щасливим. Від неї віяло теплотою й ніжністю.

Одного разу, коли вже минуло з півмісяця після тієї чайної церемонії, до Кікудзі завітала дочка пані Оота. Він заметушився. Думки роєм збилися у голові: чи сама вона прийшла, як знайшла його, хоча так — вона знала, де він живе, адже під час повітряної тривоги проводжала батька Кікудзі додому. А ще йому здалося, що вона така схожа на матір. Навіщо ж вона прийшла? Виявляється, їй було соромно за матір, і вона прийшла вибачитися за неї, попросити припинити з матір'ю стосунки, навіть не дзвонити. І він

зрозумів, як вона любить свою матір і боїться за неї, і соромиться, і пишається водночас. Кікудзі зрозумів також, що хотів би говорити з Фуміко про її матір та свого батька, якому він усе простив, як і пані Оота.

Вечірня заграва над лісом

А тим часом Тікако не вгавала. Вона подзвонила Кікудзі в контору, де він працював, і заявила, що збирається влаштувати чайну церемонію у нього вдома. Вона вже там. Отож, не питаючи, вона вдерлась у його життя. Його це дратувало, як і її зухвалий безапеляційний тон. В уяві Кікудзі знову зринула потворна родима пляма Тікако. Ця пляма була не тільки на її грудях, а й на всьому, до чого вона безцеремонно торкалася. Кікудзі зрозумів, що рано чи пізно, а додому йти доведеться. Єдине, що тішило його, — Юкіко, яку пообіцяла запросити настирлива Тікако. Дівчина й справді чекала його на порозі кімнати, і від неї "наче струменилося якесь сяйво". На її одязі "були вилиті білі борові півники". У токонома в плоскій вазі стояли "не білі півники, а жовті болотяні, з високими стеблами й довгим шпичастим листям. Було видно, що Тікако їх щойно поставила". Випадковість? А наступного дня була неділя, йшов дощ і Кікудзі, залишившись удома, дізнався від служниці, що вчителька чайної церемонії Тікако показувала дівчині увесь дім. Його це вразило. Ще вчора Юкіко здавалася йому недосяжною, а виявляється, вона спокійно (чи не по-хазяйськи?) оглядала його дім разом з Тікако. Дівчина здавалася йому не просто прекрасною, а образом краси і свіжості. Здавалося, про неї нагадувало все — пахощі у павільйоні, мініатюра з портретом поета на стіні. Він згадав учорашню розмову з Юкіко і те, як безцеремонно втрутилася в неї Тікако, що несподівано з'явилася у павільйоні, перехопивши розмову й увагу на себе. Здавалося йому, що знову над усім нависла ота її брудна пляма: "його сковувало щось огидне й брудне... Брудною була не тільки Тікако, що познайомила його з донькою Інамурів, брудним був і він сам". За такими думками й спогадами застала його пані Оота, що прийшла крізь дощ до нього у павільйон, щоб розказати, що Фуміко, її дочка, не пускає її нікуди і забороняє й думати про нього, а тепер вона крадькома прийшла сюди, бо дочка думає, що в дощ мати не наважиться вийти. Навіщо ж прийшла пані Оота? Виявляється, Тікако телефонувала їй, щоб сповістити про майбутній шлюб Кікудзі з Юкіко. "То страшна жінка, — сказала пані Оота. — Вона все знає. Сьогодні, коли вона подзвонила, Щось їй здалося підозрілим. Я не вмію прикидатися..." Ось чому вона по телефону попередила пані Ооту: "Не заважайте!" Знову тінь Тікако. Оота її боялася, хоч і не збиралася перешкоджати шлюбіві Кікудзі, вона почувалася винною. І знову у павільйоні відбулося чаювання. Ще вчора з цього посуду пила юна Юкіко, а сьогодні він подає цей посуд на стіл для Оота. Але виявляється, що цей посуд давно їй знайомий — він належав їй та чоловікові, поки той був живий. Отак чайний посуд з'єднав минуле й майбутнє, розфарбував теперішнє напівтонами людських почуттів. "Пані Оота легко заманула Кікудзі в той інший світ — тільки таким він йому видався, — де ніби стерлася різниця між ним і батьком. І таким сильним було відчуття того іншого світу, що потім Кікудзі вже не віднаходив душевної рівноваги. Пані Оота, здавалось, не була звичайною земною жінкою, а скоріше

первісною або останньою жінкою на цьому світі". Він це відчув і сказав, що вона зробила щасливим його батька, а її слова щодо шлюбу з Юкіко очистили його минуле. Пані Оота було зле, вона сказала, що передчуває свою смерть. Кікудзі викликав таксі й одвіз її додому. Її холодна рука вислизнула з його, коли вона виходила з машини. Як виявилось, назавжди. Десять о другій годині ночі подзвонила Фуміко й, сповістивши про смерть матері, попросила Кікудзі знайти лікаря. І тоді Кікудзі здогадався, що Оота наклала на себе руки, не в змозі справитися зі своїм запізним грішним коханням, якого вона щойно зреклася, бажаючи щастя Кікудзі. Може, тому він сидів біля телефона, заплющивши очі, "йому здалося, немов білі журавлі знялися з фурсікі Юкіко у вечірнє небо, що все палало в його заплющених очах".

Образ на "сіно"

"Минув сьомий, поминальний день після смерті пані Оота. А наступного дня Кікудзі зробив візит співчуття Фуміко". Виявилось, що дівчина зовсім сама. Коли вона запросила його увійти в дім, то він побачив у вітальні перед урною з прахом пані Оота та її фотографією квіти. "Лише ті, що прислав учора Кікудзі". Замість вази квіти були поставлені у глечик для чайної церемонії "сіно" (глечик у стилі Сіно Сосіна (1441—1522), відомого майстра чайної церемонії). Червоні троянди і білі гвоздики на диво пасували і до циліндричної форми глечика, і до кольору: "З-під білої поливи ледь-ледь проступав багрянець". Фуміко сказала, що мати ставила у цей глечик і квіти, тому й не продала його разом з іншим чайним посудом. Кікудзі сів перед урною й, запаливши кадильну паличку, заплющив очі. Він згадував її і думав, "що призвело її до смерті — гріх чи любов? Її переслідувало відчуття непозбутньої провини чи негасима любов?" Потім виявилось, що цілий тиждень цією самою думкою переймалася й Фуміко. Обидва вони почувалися винними перед Оотою кожен за своє. Кікудзі звернув увагу на фото покійної Ооти й зрозумів, що воно було зроблене під час чайної церемонії: "Таке спокійне обличчя". Фуміко це підтвердила й сказала, що сама вибрала це фото, хоч на ньому мати дивиться трохи вбік. Воно було зроблене років за п'ять перед цим, і Фуміко додала: "Мені не хотілося ставити її останнє фото, на якому вона дуже схожа на мене". Кікудзі не знав, якими словами вимолити в неї прощення. Його погляд упав на "сіно", і він зазначив, що глечик дивний, приємний, як сон. Фуміко одразу ж вирішила подарувати йому "сіно", бо мати б це схвалила. Вони розмовляли, намагаючись виговорити почуття провини, яке охопило обох. І тоді Фуміко вимовила: "Мені здається, що мертві потребують тільки одного — щоб їх простили. Можливо, й мама померла тому, що хотіла здобути прощення". Відтак вона піднялася й пішла з кімнати. Потім повернулася з татцею, на якій стояли "дві полив'яні чашки циліндричної форми — одна чорна, друга червона". Чорна для чоловіка, а червона для жінки. Це були парні чашки простої роботи, якими не дорожили. Та у вчинку Фуміко не було підтексту. Вона була щира й простодушна. Знання таємниці зв'язку їхніх батьків та смерті пані Оота поєднало їх, як змовників. Вони обидва думали про вічну загадку смерті, і Фуміко сказала: "Навіть якщо її не розуміли, то все одно смерть не можна виправдати. Смерть виключає будь-яку надію на порозуміння..." Вони обидва думали

про одне: простити й бути прощеним. А це виявилось нелегко. Нарешті Кікудзі й сам попросив дозволити йому піти. Фуміко подала йому вузлик з "сіно". На прощання вона ще просила пробачити її бідну матір і скоріше одружитися.

Удома, ставлячи у "сіно" білі гвоздики і білі троянди, він подумав, що закохався посправжньому в пані Оота лише після її смерті і про це дізнався лише завдяки її дочці Фуміко. У неділю він подзвонив дівчині, розуміючи, що та самотня, бо не могла запросити й подруг до себе, адже ті б дізналися про самогубство матері. Вони трохи поговорили, він запропонував Фуміко прийти до нього, а вона відмовилася. Аж тут з'явилася Тікако. Безцеремонно почала розглядати "сіно", відпускаючи їдкі зауваження щодо покійної Оота. Вона ніколи й ні перед ким не почувала провини. Коли роздратована й зла Тікако вийшла з кімнати, Кікудзі залишився сидіти нерухомо, споглядаючи квіти: "їхні білі й блідо-рожеві пелюстки зливалися з поверхнею "сіно" в один суцільний серпанок". На їхньому тлі Кікудзі ніби побачив образ зіщуленої в клубочок Фуміко, що плакала в запустілому домі.

Материна помада

Кікудзі застудився й останні п'ять днів пролежав удома. Того ранку він, прокинувшись, милувався свіжою квіткою іпомеї, яку поставила служниця у вазочку з висушеної диньки. Якщо вірити клейму, то вазочка була трьохсотлітня, а квітка, назва якої перекладалася як "обличчя ранку", либонь, до вечора зав'яне. Служниця, ніби здогадавшись про його думки, прибрала десь ту вазу з квіткою, щоб не бачив Кікудзі. Він був усе ще нездоровий, а тому на якийсь час заснув. Прокинувшись, побачив, що йде дощ, і подзвонив Фуміко. "Оота-сан виїхала... — відповів йому чийсь голос на тому кінці проводу". Дізнавшись від служниці про її новий номер телефона, він їй подзвонив. Виявляється, вона продала дім і живе в подруги. Він сказав, що як тільки погляне на "сіно", так і хочеться її побачити. Фуміко простодушно відповіла: "Та що ви... А в мене є ще одне... Невеличка циліндрична чашка. Я збиралася і її подарувати вам, але мама щодня нею користувалася і на вінцях пристала її помада". Помада та наче в'їлася, так що її нічим не вимиєш. Вони поговорили ще трохи й про дощ, який не вщухав, і Кікудзі запросив Фуміко відвідати його. Коли він чекав, несподівано й непрошено з'явилася Тікако й почала командувати: "сіно" треба повернути, одруження, мовляв, слід прискорити і таке інше. Кікудзі розсердився. А Тікако правила далі: вона вже давно зрозуміла, чому та підступна Оота заподіяла собі смерть, адже хотіла, аби Кікудзі приглянув за її дочкою Фуміко. "Кікудзі зрозумів: Тікако дала волю своїм глибоко вкоріненим ревнощам і ненависті". Вона отруювала цим і його. А тим часом заходила панночка Оота і, побачивши, що в нього "гості", пішла. Він ледве наздогнав її і провів до чайного павільйону, поки не спровадить Тікако Курімото. Він називав її без поваги просто Курімото. Та Фуміко сміливо зайшла до вітальні, не бажаючи ховатися, й привіталася з Тікако, вислухавши і її співчуття, і сентенції щодо матері, і звістку про те, що незабаром тут буде нова молода господиня, а отже, може, це встанне вони зможуть відвідати чайний павільйон Кікудзі. Вона запропонувала прихопити й подароване Кікудзі материне "сіно". Кікудзі як міг чинив тому опір, залишившись

розмовляти з Фуміко у домі, поки Тікако пішла прибирати у чайному павільйоні. Фуміко, як обіцяла, принесла йому в подарунок ще одне "сіно" — материну чашку, на обідку якої збереглися темнуваті сліди матиної помади. Розмовляючи з нею, Кікудзі побачив, яка вона беззахисна — без роботи, без домівки, без матері. Тому такою недоречною здалася йому сама присутність знавсіної до дівчини Тікако, яка все ж таки взяла глечик "сіно". Дивлячись на те, як порядкує у павільйоні Тікако, молодий чоловік думав, яка дивна доля буває у чайного посуду: минуло років триста відтоді, як виготовили той глечик. "Хто користувався ним перед панею Оота, чиї долі залишили на ньому невидимий слід?" Чайна церемонія налаштовувала на думки про вічність. А Тікако, начебто покликана навчати цього інших, нічого не розуміла, її думки й дії були прикуті до земного. Тому Кікудзі у відповідь на пропозицію влаштувати тут через рік чайну церемонію на роковини смерті його батька с,казав їй: "От було б кумедно поставити перед гістьми не справжнє чайне начиння, а підробки!.. Чайна церемонія з підробками... Мені здається, наче в цьому павільйоні завжди витає запах цвілі й отруйних випарів. То, може, чайна церемонія з підробленим посудом розжене цю отруйну атмосферу. Після таких поминок я розпрощаюся з чайною церемонією..." Але Тікако правила своє, вона прийшла отримати відповідь на пропозицію про шлюб з Юкіко як сваха. Кікудзі демонстративно відмовляє їй. Вона ж, бажаючи хоч якось дошкулити йому та Фуміко, пропонує тій піти від Кікудзі разом. Вони йдуть. Перед тим Фуміко говорить, що їй страшно, вона боїться Тікако.

Подвійна зірка

Тікако продовжує свою гру. Одного разу вона прийшла вже у сутінках додому до Кікудзі й сповістила, що обидві дівчини — "і Фуміко, і донька Інамурів повиходили заміж". Він почав згадувати Юкіко, але міг пригадати лише образ або певні деталі одягу, але не обличчя. Тікако дуже старалася пробудити жаль з приводу заміжжя Юкіко, але його скоріше засмутило інше: Фуміко ж не збиралася заміж, та ще й улітку, коли мало хто справляє весілля. Проте все з'ясувалося після дзвінка Фуміко. Вона переїхала, влаштувалася на роботу, але й не збиралася виходити заміж, тим більше, що від часу смерті її матері минуло так мало часу. Виявляється, вона написала листа Кікудзі, але той прийшов саме тоді, коли вона й сама завітала до нього. Намагаючись забрати свого листа, вона випадково наблизилася до Кікудзі, і він відчув тепло Ооти, тепло жінки. Вони вечеряли, і Фуміко побачила, що молодий чоловік п'є чай з подарованої нею чашки, на вінцях якої збереглися сліди помади Ооти. Дівчина стала наполягати, щоб він розбив ту чашку, надто скромною вона їй здалася, аби нагадувати про матір та й про неї саму. Коли вони пішли до чайного павільйону в саду, аби порівняти подаровану чашку "сіно" з тією, що була в скриньці для щоденного вжитку, то, поставивши їх поряд, побачили очевидне: "Та це ж чоловіча й жіноча чашки!" "Дві чашки стояли перед ним, як дві душі — батькова і пані Оота". Чашки були такі довершені, ніби поглинали усі гріхи померлих його батька й Ооти. Їхня присутність була такою відчутною, що коли Фуміко почала мішати чай у "сіно", то сказала: "Мама не дає мішати". Вона таки розбила ту чашку, жбурнувши її на кам'яний умивальник.

Вона боялася порівняння. Тільки чашки? Але того вечора Фуміко "для нього стала незрівнянною. Стала його долею". Він забув, що вона дочка Ооти: "Раніше його чарувала схожість доньки й матері. Йому здавалося, ніби пані Оота якось незбагненно перевтілилась у Фуміко. Тепер Фуміко була тільки Фуміко". Він ніби очистився: "Невже його врятувало гріхопадіння чистої Фуміко?.. Фуміко не опиралась, опиралася тільки її чистота". Другого дня Кікудзі подзвонив їй на роботу зі своєї контори, але там її не було. Він подзвонив ще й у другій половині дня, але її ніде не було. Попросивши на роботі Фуміко її адресу, він приїхав на її квартиру, але дівчинка років дванадцяти, либонь, дочка хазяйки квартири, сказала, що Фуміко поїхала ще зранку. "Вона сказала, що вирушає з подругою в подорож". Куди? Дівчинка не знала чи хтось їй не велів говорити. Кікудзі згадав слова Фуміко: "Смерть іде за нами по п'ятах", — і в нього задерев'яніли ноги". Холодний піт виступив на ньому: невже вона померла? "Як же Фуміко могла померти, коли його самого повернула до життя?.." А чи не було це розплатою за проявлену розслабленість, яку Фуміко, як і її мати вважала гріхом? "Зосталася на мою голову тільки Курімото... ніби випльовуючи злобу в обличчя уявному ворогові, проказав Кікудзі й поспішив у затінок дерев парку Уено.

Переклад з японської І. Дзюба